

Alberto Barandiaran

Giltzarrapoa buruan

Urte «horriblea» izan dela irakurri diot Gorka Ameseri, eta ez zait bururatzen, benetan, beste izenik. Tira, batzuk bai —luzea, gogorra, trinkoa, gorabeheratsua, agigarria, erabakigarria...—, baina ez Gorkaren hori bezain adierazgarria. Eta oraindik ez da bukatu!

Euskaldunon Egunkaria-ren itxiera barrutik bizi izan dugunok, Martin Ugalde Kultur Parkearen egoitza ixten duen giltzarrapoa buruan daramagu, halako kate puska, dilin-dalan egiten duena mugitzen garen bakoitzean.

Ez da zaila azaltzea. Nik uste dut berdin sentituko zirela asko, baldin eta egun batean etxea arras hutsik aurkituko balute. Deus ez. Paretak baino ez. Berdin pintore bat, pintatzen hasi zenetik gorde zituen artelan guztiak hondatuko balizkiote. Berdin artisau bat, lanabesak —tartean ofizioa erakutsi zion agureak oparitutako mailua— txikituta topatuko balitu goiz batez, horrela, tupustean. Txikituta, eta zartatuta.

Euskarari, eta euskal kulturari egindako kaltea azpimarratu da hainbat eta hainbat aldiz. Erasoa izan da hitz errepikatuenena. Ni, hemen, nerekoizango naiz: langileoi egin zaiguna nabarmendu nahi dut. Atxagak aipatu zuen Joan Mari Torrealdairen irudiaren garrantzia, guardia zibilen artean, urrats txikitan eta ia arrastraka, bere etxetik Madrilerako bidea hartuko zuen autora eraman zutenean. Ni, Martxeloren irudiarekin gelditu naiz. Espetxetik atera, negarrez. Madrildik itzuli ondoren egoitzari —giltzarrapolari— ostikoa ematen. Gelditu naiz bere begiradarekin.

Gelditu naiz lankideen keinuekin, operazioa oraindik zabalik zela jada dena antolatzen, lehen *Egunero* kalera ateratzeko. Gelditu naiz ordezkarietzako erregistroak jasan behar izan zituztenen gogoetekin, bakarrik, dozena bat polizia inguruan begi zirrikituetatik zaintzen, lankideen agen-

dak eta urteetako lana nola altxatzen zuten lekuko. Gelditu naiz besarkadekin, gelditu naiz itxieraz geroztik gure atean e re sortu diren bikoteekin, izan diren maitasun gauekin.

Eta oraindik ez da bukatu.

Ni, aukeratzekotan, langile haren eskaintzarekin geldituko nintzateke, polizia operazioaren hurrengo eguneko kontzentrazioan, berak Mac bat zuela eta hurbildu zitzaigunean. Ez dirurik, ez elkartasun mezurik, ez borrokarako deirik: berak bazuela Mac zahar bat. Hartzeko.

Geldituko naiz, betiko, gau zoro batekin, dena galduta ikusi genueneko. Geldituko naiz lagunena laguntzarekin. Geldituko naiz atzerriko deiekin, galderekin, interesarekin.

Geldituko naiz bi akzio inoiz irakurriko ez duen egunkariaren alde erosi zuen Mallorcako drogazale taldearen eskuzabaltasunarekin. Bi akzio: haietako bati botikak edo zigarroak urtebetez erosteko dirua bai. Bi akzio: bigarren etxea kostatik gertu erosi duten funtzionario askok hartu zutena baino gehiago.

Geldituko naiz Zaragozako anarkisten amorruekin, Santiagoko gazte abertzaleen gaztetasunarekin.

Egunkari berria kalean da, eta sendo gainera. Badago sentsazioa horrelakoetan aurrera egiten ohi dela, produkzio betean jartzen dela jendea, eta halako saltoa emateko balio izaten ohi duela inarrosaldiak. Uste dut gure kultur mundu txikiak ere edan duela aurtengo gertaeretatik. Entzun dira mezuak. Ruperrek eta Natxo de Felipek onartu dute ateratako disko berriek asko dutela amorru horretatik. Gertatu dena gertatu ez balitz, ez zituztela atera dituzten lan horiek aterako.

Baina ni gelditzen naiz Martin Ugalde Kultur Parkean dagoen giltzarapoarekin. Iñaki Uriari gure artean itzultzea galarazten dionarekin. Horiek biak zartatu arte ez gara gure onera itzuliko.

Ezta garaipen bat ere zaharrarentzat

Aurtengo beste irudi bat: Jorge Oteizaren museoaren inaugurazioarena. Kasualitate hutsa izango da noski, baina harrigarria nolana ere: bera hil eta hilabeteetara za-

baldu dira bai museoa bera, bai tailer-etxea. Ez lehenago, eta ez beranduago. Ezta garaipen bat ere zaharrarentzat.

Hori baino garrantzitsuagoa da, ordea, eta ekitaldi arrandiosoan izaera eman arren, bietan falta izan zirela artistaren izaera orotarikoa errebindikatzen dutenak. Falta izan ziren bere artearengandik hurbilen zeudenak.

Museoa ofizialki zabaldu zen egunean, Iruñean aurkeztu zen Oteizaren Adiskideak elkarte. Hor zeuden lagunak, jarraitzaileak, miresleak. Kultur eragileak ziren, oro har. Izen oso ezagunak euskal artearen munduan. Altzuzan politikariak gelditu ziren.

Urriaren amaieran, tailer-etxea ireki zutenean, hara-
tago joan ziren arduradunak. Irekiera ofiziala Espainiako Elena Borboikoak egin zuen, senarrarekin. Beste garaietako kiratsa izan zuen inaugurazioak, goitik behera, eta no-
rekin eta Oteiza intimoenarekin. Oteizaren izena lehen aldiz entzungo zuten erret etxeko bi pertsonaiek ikusi ahal izan zuten, beraietzat propio prestaturiko bisitaren barruan, artistaren tailer berritua, bere liburutegi apailatua. Bulegoa, utzi zuen bezala. Itziarri dedikatutako poema, eta bien logela. Udako arratsaldeetako makala.

Ezagutu nuen etxe hori askoz lehenago. Hango isiltasun, soiltasun eta pareta bakoitzari zerion historiarekin txoratuta gelditu nintzen. Erraz irudikatu ahal nuen bikotea, elkarri begira, eguzkia Etxauriko mendizerran ezkutatzen zenean. Irudika nitzakeen biak ohe oteizazale horretan lo. Itziar, kexu, Jorgek hamabosgarren aldiz piztu duenean argia, buruan duen ideia hori apuntatzeko. Irudika dezaket biza zuria goizeko seietan bere bulegoan eserita, lanean. Tarteka, inguruko zelaiak zuriz pintatu dituen lantxurdari begira. «Udaberri honetan», dio ohe ondoan utzi duten ohar txiki batek, «kasu egingo dizut. Jorgek, Itziarrentzat».

Borboikoen bisita, niretzat, profanazio bat bezalakoa izan zen.

Eta historia ez da ahazten

Lizarrako Gumersindoren memoria liburuaren argitalpena urteko notizietako bat izan da. Nahiz isilpean igaro den.

Zaragozako kuartel militarrean, hiru urtez, presoei airtortza hartzen egon zen kaputxino nafarraren testigantza 36ko gerrari buruz idatzi diren lazgarrietakoa da dudarik gabe. Kasu honetan, gainera, liburuan kontatzen dena ez ezik, liburuarekin gertatu dena oso adierazgarria da. Oso adierazgarria, frogatzen duelako oraindik ez dela posible askok aldarrikatzen duten isiltasuna. Ez dela posible ahaztea, orria pasatzea.

Gumersindo Zubeldia familiakoa zen. Familia euskaltzalea, eta, seme-alabei gagozkiolarik bederen, jeltzalea. Nestor Zubeldia teologian doktore izan zen Iruñean, eta Nafarroa osoan ezaguna, eta estimatua. Emiliana, berriz, emakume ausarta eta, gauza askotan, aitzindaria, eta piano jole famatua, gehiago New Yorken eta Mexikon bere herrian baino. Gumersindo Iruñeko kaputxinoen komentuan zegoen gerra piztu zenean. Oso kritikiko izan zen, hasieratik, faxistek erabilitako bortizkeriarekin, eta ezinegon horrek arazoak ekarri zizkion kaputxinoen nagusiekin. Azkenean, Zaragozara bidali zuten, beste kaputxino kritikiko askorekin egin zuten bezala. Han, kuartel militarrean, hirurehun preso baino gehiago artatu zituen azken orduetan, fusilatu aurreko uneetan, eta den-dena bildu zuen bere koadernora. Ondorioa gerra ren kudeltasunaren eta zentzugabekeriaren adibide argia da: jende asko eta asko inbidiagatik, gorrotoagatik, ezinikusiengatik hil zen. Hil zuten. Frogarik gabe askotan, lekukotasun bakar batekin askotan, jende askok bizia galdu zuen horman.

Liburu lazgarria da. Apaizak xehetasun gogo batere xalo ez dena darabil detaile guztiak kontatzeko, tiroak jasoko ondoko azkenak barne. Batzuetan makabro irudi lezakeen arren, nago Gumersindok heriotza gupidagabearen gordintasun guztia utzi nahi izan zuela idatzita, apaingarririk gabe. Erakusteko.

Liburua gordeta izan zuen urteetan, baita Ameriketara egon zen garaietan ere. Hil hurren, kaputxino lagunari eman zion, agindu birekin: argitaratzeko, eta kaputxinoen nagusien esku inoiz ez uzteko. Egon ziren saiakerak liburua argitaratzeko, tartean Txalapartarena, baina azkenean zapuztu eta kaputxinoek beraiek atera dute orain, Zaragozan.

Gai batek ez nau bakean uzten. Lekukotasun asko eta asko ezezagunak dira egun bizirik dauden senideentzat. Gumersindoren berri izan ez zuten bezala, liburuaren berri ere ez dute. Are gehiago: aita, ama, anaia, osaba zenaren berri galdu zuten askok, hura atxilo eramane edo borrokatzera abiatu zenean. Desagertutzat daukate ia. Eta liburuan ageri dira, xehetasun guztiz, haien azken orduak. Tartean badaude euskaldunak ere. Lekukotasun ikaragarrienak beraienak direla esango nuke.

Iruditzen zait ez dela historia beltz horren orria sekula pasatuko, senide bakoitzak desagertutako bakoitzaren azken ordu horiek nola izan ziren jakin arte. Nik, gutxienez, ezingo nuke pasatu.

Soinujolearen ordua

Soinujole maitagarri gisa heldu zaigu Bernardo Atxaga bere azken lanarekin. Lau urteko emaitza: ez da makala.

Iruditzen zait Atxaga dela benetan herri honetako idazle bakarra. Galdetuko baliote: «lanbidea?», «Idazlea» erantzungo lukeen bakarra. Eta ez jarreragatik bakarrik. Atxaga da unibertsoa osatzen duenetakoa. Bere bizitza idaztearen inguruan eraikitzen duenetakoa, eta ahalegin guztiak horretara jartzen.

Nago urduri dagoela liburuarekin. Inpresioa da, noski. Baina mezua ere ausarta izan da: aurreko liburu guztiak sartu nahi izan dituela honen barruan, hemendik aurrera ezin duela bide beretik jo, Bernardo Atxaga bera bukatu ote den, Joseba Irazuren garaia hasten ote den aurretzean... Aurkezpena ere ez da txikia izan. Jose Angel Irigaraiak konparatu zuen *Soinujolearen semea* literatura handiek mugarri dituzten liburuetakoa batekin.

Liburua, behintzat, zoragarria da. ¶